

УДК 371.13:004(043.3)

Грина Оніщенко

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

Розкрито роль інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища в організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів. Описано особливості організації самостійної роботи майбутніх учителів початкової школи засобами інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища. З'ясовано, що інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище формує самоосвітню компетентність студентів, створює сприятливі умови для самостійного здобуття знань та ефективного застосування їх на практиці.

Ключові слова: самостійна робота, інформатизація освіти, інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище, інформаційно-комунікаційні технології.

Раскрыта роль информационно-коммуникационной педагогической среды в организации самостоятельной работы будущих учителей начальных классов. Описаны особенности организации самостоятельной работы будущих учителей начальной школы средствами информационно-коммуникационной педагогической среды. Установлено, что информационно-коммуникационная педагогическая среда формирует самообразовательную компетентность студентов, создает благоприятные условия для самостоятельного получения знаний и эффективного применения их на практике.

Ключевые слова: самостоятельная работа, информатизация образования, информационно-коммуникационная педагогическая среда, информационно-коммуникационные технологии.

Was defined the role of informatively-communicative pedagogical environment in organization of independent work of the future primary school teachers. Were described the features of independent work of the future primary school teachers by means of informatively-communicative pedagogical environment. Was established, that the informatively-communicative pedagogical environment creates the self-educational competence of the students, creates favorable conditions for self-learning and an effective application of them in practice.

Key words: independent work, informatization of education, informatively-communicative pedagogical environment, information and communication technologies.

В умовах інформатизації та комп'ютеризації освіти важливими завданнями підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі початкової освіти, конкурентоспроможних на ринку праці, здатних до компетентної і ефективної діяльності на рівні європейських і світових стандартів, є формування самоосвітньої компетентності, усвідомленої потреби в постійному професійному самовдосконаленні, а також створення умов для самостійного здобуття знань, умінь, навичок та ефективного застосування їх на практиці.

Ефективність професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи залежить не тільки від якості засвоєння базових знань, а від потреби самостійно здобувати нові знання й ефективно використовувати їх на практиці. Самостійна робота необхідна не тільки для оволодіння певною дисципліною, але й для формування навичок самостійної роботи загалом, у навчальній, науковій, професійній діяльності, умінні приймати на себе відповідальність, самостійно вирішувати проблему, знаходити конструктивні рішення, вихід із кризової ситуації тощо [1, с. 136].

Організація самостійної роботи у ВНЗ потребує змін, що пов'язані широким впровадженням у навчальний процес інформаційних технологій. Погоджуємося з думкою Я. Гулецької, що повноцінна самостійна робота студента в комп'ютерних лабораторіях, читальних залах, на об'єктах майбутньої професійної діяльності, участь в наукових дослідженнях формує сучасного фахівця, здатного практично застосувати осмислену інформацію і приймати професійні рішення [3, с. 75].

Питання самостійної роботи перебували в центрі уваги вітчизняних та зарубіжних педагогів, різні аспекти проблеми організації самостійної роботи студентів висвітлюються в працях таких вчених, як А. Алексюк, Ю. Бабанський, І. Бім, В. Буряк, В. Козаков, Р. Гуревич, О. Заїка, Л. Клименко, І. Лернер, П. Підкасистий, В. Сластьонін, М. Сметанський, Л. Спірін та ін.

Проблему організації самостійної роботи майбутніх педагогів засобами інформаційних технологій досліджували Ю. Атаманчук, Н. Бойко, Н. Воропай, М. Кадемія, Ю. Караван, О. Кисельова, Т. Коваленко, А. Коломієць, Л. Петухова, Г. Ракович, С. Семеріков, О. Співаковський, Ю. Триус та ін. Однак, можна констатувати, що проблема організації самостійної роботи майбутніх учителів початкової школи в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища й досі залишається недостатньо дослідженою, й, відповідно, актуальною.

Мета статті – розкрити особливості організації самостійної роботи майбутніх учителів початкової школи засобами інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища.

Поняття «самостійна робота» вченими розглядається у двох значеннях: широкому – як активна пізнавальна творча діяльність студента, присутня у будь-якому виді навчальних занять, і у більш вузькому – як

один з видів навчальних занять під методичним керівництвом викладача, але без його особистої участі. У контексті сучасної парадигми навчання самостійна робота домінує серед інших видів навчальної діяльності студентів та дозволяє трактувати знання як об'єкт власної діяльності.

У теорії педагогіки самостійна робота розглядається як одна з чотирьох основних форм навчальної діяльності студента. Щоб зреалізувати цю форму навчальної діяльності, треба дотримуватися ряду умов, найбільш важливими з яких є наявність мотивації та базових навчальних навичок самостійної роботи в студентів і ефективна організація їх діяльності викладачем [4, с. 121].

Ефективність самостійної роботи залежить від її організації, змісту та характеру пропонованих завдань. До традиційних та інноваційних форм організації самостійної роботи студентів належать: конспектування лекцій, виступи на семінарських заняттях, підготовка до іспитів, написання рефератів, участь в інтелектуальних іграх, дискусія з проблемних питань, прослуховування повідомлень засобів масової інформації, робота в Інтернеті, виконання проектних робіт, завдань, пов'язаних із майбутньою професією та ін. [6, с. 107].

На наше переконання, підвищенню ефективності й якості організації самостійної роботи у ВНЗ сприяє інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище. Сутність інформаційного середовища, його роль у професійній підготовці педагогів, функції, структура були предметом дослідження таких учених, як Ю. Атаманчук, О. Андрєєв, Т. Білоочко, В. Биков, Н. Воропай, Г. Гордійчук, Р. Гуревич, А. Гуржій, М. Жукова, Р. Гіляревський, М. Кадемія, Ю. Караван, Н. Карпович, Д. Касаткін, А. Коломієць, С. Лещук, С. Ляшенко, Н. Олефіренко, Г. Омеляненко, Л. Петухова, С. Семеріков, О. Співаковський, В. Татауров, Н. Тимофєєва, С. Яшанов та ін. Учені доводять, що педагогічна система інформаційно-освітнього середовища – це педагогічна система нового рівня.

Оригінальні підходи до створення та ефективного функціонування інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища у ВНЗ знайшли відображення в працях Н. Воропай, В. Коткової, Л. Петухової, О. Співаковського та ін. На думку Л. Петухової, інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище спричинює кардинальні зміни в організації професійно-педагогічної підготовки вчителя, спонукає його до освоєння нової інформації, видів діяльності, вимагає систематичного поповнення знань, бажання самовдосконалення [5, с. 245].

Ми визначаємо інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище як складну систему, яка акумулює інформаційні, організаційні, інтелектуальні, методичні, технічні та програмні ресурси та сприяє інформаційно-навчальній взаємодії у моделі «викладач – студент – середовище». Інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище, на нашу думку, – це педагогічна система нового рівня, яка служить

фундаментом для організації сучасного навчального процесу у ВНЗ на високому професійному рівні, забезпечує новітні шляхи подачі інформації, створює сприятливі умови для самостійного здобування студентами знань, їх якісного засвоєння, а також сприяє самореалізації та самовдосконаленню майбутнього педагога.

Основними перевагами використання інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища в організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів вважаємо такі:

- оперативне звернення до інформаційних ресурсів, джерел навчальної інформації;
- поєднання різних видів сприймання інформації;
- можливість працювати з навчальними матеріалами за індивідуальним графіком;
- можливість вибирати місце й час для самопідготовки;
- істотне скорочення витрат часу на пошук потрібної інформації, її опрацювання;
- можливість визначати рівень виконуваних завдань;
- можливість контролювати темп самоосвітньої діяльності;
- можливість звернутися до автоматизованих засобів контролю своїх знань і рейтингового оцінювання поточних результатів навчання;
- інтерактивна взаємодія;
- залучення до творчих пошуків, науково-дослідницької діяльності;
- можливість для самореалізації та самовдосконалення.

Отже, організація навчального процесу в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища є одним із ключових напрямків модернізації освіти у вищій школі, оскільки відкриває широкі можливості для здійснення самостійної роботи студентів під керівництвом викладача, сприяє розвитку самостійної творчої діяльності, стимулює одержання додаткових знань та їх закріплення.

Ефективна самостійна робота студентів не можлива без відповідного чітко продуманого організаційно-методичного супроводу з боку викладача. Як зазначає Б. Єсіпов, викладач працює і «як керівник, який забезпечує засвоєння особистостями, які навчаються, системи знань, і як організатор їх самостійних робіт, і як педагог, який навчає їхніх методам та засобам виконання цих робіт» [2, с. 33]. Отже, важливим є те, щоб викладач не тільки надавав своєчасну допомогу самостійному опануванню студентами знань, але і сприяв цілеспрямованому формуванню в них умінь і навичок ефективної організації самостійної роботи.

В умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища викладач має можливість використовувати різноманітні методи та засоби самостійної роботи, поступово ускладнювати завдання, збільшувати ступінь самостійності студентів, інструктувати та консультувати їх, привчати їх до самоконтролю, виховувати у майбутніх фахівців активність

та ініціативність. На наш погляд, найбільш ефективними ІТ-засобами, що сприяють оптимізації самостійної пізнавальної діяльності майбутніх учителів початкових класів, є:

- електронні посібники, електронні підручники, електронні хрестоматії, електронні довідники, електронні словники, електронні конспекти-презентації лекцій, електронні збірники задач;
- методичні рекомендації щодо роботи з електронними матеріалами;
- демонстраційні і моделюючі програми;
- блоги-електронні зошити з педагогічних дисциплін;
- електронні інтерактивні тренажери;
- електронні банки тестів для самоперевірки та узагальнення знань;
- хмарні сервіси, що надають нові можливості передачі знань;
- різноманітні аудіовізуальні засоби, що унаочнюють навчальний процес та уможливають багаторазове їх відтворення.
- віртуальні кабінети педагогіки та віртуальні лабораторії;
- гіперпосилання на ресурси інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища.

На наш погляд, роль цих електронних навчально-методичних матеріалів значно ефективніша, ніж звичайних паперових посібників, оскільки нові інформаційні технології припускають скорочення персональних контактів викладача й студента зі збільшенням частки самостійної підготовки. Тому електронні навчальні матеріали беруть на себе підтримку частини тих компонентів навчання, які в традиційному навчальному процесі забезпечуються безпосереднім спілкуванням викладача і студента.

Одним зі складних і прогресивних видів самостійної роботи є онлайн-навчання, що передбачає допомогу, як з боку викладача, так і з боку інших студентів. Така форма організації навчання різнопланова і передбачає як особистісну взаємодію (студент-викладач; студент-студент; студент-запрошений експерт або член спільноти), так і неособистісну взаємодію (студент-інструмент (комп'ютер); студент-контент; студент-навколишнє середовище) [7, с. 144]. В умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища викладач може використовувати такі форми викладу навчального матеріалу:

– *онлайн-лекції* (навчальний матеріал лекції – це основні положення теми, досягнення науки, невирішені проблеми, узагальнений досвід роботи; оформлюється як матеріал онлайн-курсу; легко використовується і доступний кожному студенту для самостійного освоєння в зручний для нього час);

– *онлайн-семінари* (передбачають активний діалог, творчу взаємодію всіх учасників; проводяться за допомогою відеоконференцій, на яких обговорюються важливі теми навчального курсу, відпрацьовуються уміння і навички);

– *онлайн-консультації* (передбачають використання різних інструментів – чат, форум, e-mail, – які дають студентам можливість спілкуватися з викладачем, задавати йому запитання і в найкоротші терміни отримувати відповідь);

– *онлайн-проекти (індивідуальні та групові)*. Проектна діяльність студентів передбачає самостійне і глибоке опрацювання матеріалу, сприяє формуванню навичок роботи в Інтернеті, аналізу інформації з різних джерел, а також вміння працювати разом з групою.

Самостійна робота є важливим компонентом педагогічного процесу, що передбачає інтеграцію різних форм пізнавальної діяльності – індивідуальної, індивідуалізованої, групової та колективної, – яка здійснюється під час аудиторних й позааудиторних занять, без участі викладача та під його безпосереднім керівництвом.

У процесі індивідуальної самостійної роботи студенти виконують різні види завдань, зокрема розкривають сутність психолого-педагогічних понять, розв'язують педагогічні та психологічні задачі, проблемні ситуації, здійснюють порівняльний аналіз досліджуваних психолого-педагогічних явищ, виконують завдання проблемного характеру.

Індивідуалізована форма самостійної роботи передбачає виконання завдань з урахуванням освітніх потреб, інтересів та здібностей кожного студента. Це, зокрема, підготовка доповідей із допомогою мультимедійних презентацій, виконання творчих завдань, конкурсних робіт, створення власних електронних продуктів (відеоролики, електронні тестові завдання з дисциплін початкової школи, електронні збірники вправ і задач, словники, таблиці, колекції, фото та ін.). Кожен студент має можливість самостійного вибору індивідуальної освітньої траєкторії, видів навчальних завдань, рефлексії та самооцінки самоосвітньої діяльності.

Групові форми роботи передбачають виконання студентами творчих проектів з подальшим їх представленням і захистом у формі презентацій, що забезпечує можливість групової інтеракції та індивідуального вдосконалення дослідницьких вмінь студентів, а також умінь проводити групові дискусії та обговорення.

Ініціатива колективної форми самоосвіти може належати викладачеві.

Таким чином, досліджуючи роль інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища в організації самостійної роботи майбутніх учителів початкової школи, ми дійшли висновків, що ефективність самостійної пізнавальної діяльності залежить від її організації, змісту та характеру завдань. Сприятливі умови для самостійного здобуття знань, їх якісного засвоєння та ефективного застосування на практиці забезпечує інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище. В умовах такого середовища студент має можливість оперативно звернутися до інформаційних ресурсів, джерел навчальної інформації, працювати з навчальними

матеріалами за індивідуальним графіком, контролювати темп самоосвітньої діяльності. Таке середовище активізує пізнавальну діяльність майбутніх вчителів початкових класів, підвищує ефективність використання навчального часу, формує самоосвітню компетентність, вміння та навички інформаційного самозабезпечення, спонукає до самостійного пошуку, надає можливість для саморозвитку, самореалізації та самовдосконалення. Перспективи подальших досліджень полягають у розкритті психолого-педагогічних та організаційних умов формування самоосвітньої компетентності майбутнього фахівця початкової освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. Педагогіка вищої школи / В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, І. С. Волощук; під ред. В. Г. Кременя. – К. : Педагогічна думка, 2009. – 256 с.
2. Есипов Б. П. Самостоятельная работа учащихся на уроках / Б. П. Есипов. – М. : Учпедгиз, 1961. – 239 с.
3. Гулецька Я. Г. Організація самостійної роботи магістрів з використанням інформаційних технологій при вивченні іноземної мови / Я. Г. Гулецька // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2009. – № 3 (27), Ч. 2. – С. 75–80.
4. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии : учеб. для вузов / под ред. С. А. Смирнова. – 4-е изд., испр. – М. : Академия, 2001. – 509 с.
5. Петухова Л. Є. Теоретико-методичні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів : дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Л. Є. Петухова; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2009. – 564 с.
6. Цюприк А. Основні підходи до проблеми організації самостійної роботи студентів // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2003. – № 6. – С. 100–108.
7. Шевченко Л. Організація самостійної роботи майбутніх учителів засобами інформаційно-комунікаційних технологій / Л. Шевченко // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: зб. наук. пр.; [за ред. М. М. Козяра та Н. Г. Ничкало]. – Львів : ЛДУ БЖД, 2012. – [част. 2]. – С. 142–145.